

*Divan bjuder
här för första
gången sina läsare
en originaltext av
Lacan som
egendomligt nog
publicerades första
gången på engelska.
Titeln kan vara
förvånande för den
som känner till
Lacans svidande
kritik av jag-
psykologin. Kanske
är just detta en av
Lacans poänger.
Den subtila ironin
framgår vid
närmare läsning
av texten.*

Några reflektioner över jaget

av Jacques Lacan

Utvecklingen av Freuds syn på jaget ledde honom fram till två till synes oförenliga formuleringar.

I teorin om narcissismen tar jaget parti mot objektet: föreställningen om en libidoekonomi. Förläggandet av libidoladdningen till den egna kroppen leder till hypokondrisk smärta, medan förlusten av objektet leder till en depressiv spänning som till och med kan mynna ut i självmord.

Å andra sidan tar jaget objektets parti i den topografiska teorin om varseblivnings/medvetandesystemets sätt att verka och gör motstånd mot detet, det vill säga den konstellation av drifter som uteslutande lyder under lustprincipen.

Om det föreligger en motsägelse här så försvinner den när vi frigör oss från en naiv föreställning om realitetsprincipen och tar fasta på det faktum – även om Freud hade detta klart för sig var hans uttalanden inte alltid klara – att fastän verkligheten föregår tanken tar den sig olika former beroende på hur subjektet tar sig an den.

Den analytiska erfarenheten skänker i våra ögon en särskild kraft åt denna sanning och visar hur den står fri från varje spår av idealism eftersom vi konkret kan specificera de orala, anala och genitala relationer som subjektet etablerar med yttervärlden på libidonivå.

Jag tänker här på subjektets formulering i språket – som inget har att göra med romantiskt intuitiva eller vitalistiska uppevelser av verklighetskontakt – rörande dess interaktioner med omgivningen i den form dessa determineras av kroppsöppningarna. Hela den psykoanalytiska driftsteorin står eller faller med detta.

Vilket förhållande till jaget har "libidosubjektet" vars relationer med verkligheten består i en motsättning mellan en *Innenwelt* och en *Umwelt*? För att upptäcka detta måste vi utgå från det alltför negligerade faktum att psykoanalysens instrument är den verbala kommunikationen. Freud hade inte glömt detta när han vidhöll att bortträngt material såsom minnen och föreställningar, som definitionsmässigt kan återvända från sitt bortträngda tillstånd, vid det tillfälle då berörda händelser ägde rum måste ha existerat i en form där åtminstone möjligheten att det skulle ha kunnat verbaliserats förelåg. Genom bättre insikt om språkets överindividuella funktion är det möjligt att i verkligheten urskilja de nya utvecklingar som aktualiseras av språket. Språket har, om man vill uttrycka saken så, ett slags retrospektiv verkan i hur det avgör vad vi i sista hand anser vara verkligt. När man väl insett detta kommer en del av den kritik som riktats mot legitimiteten i Melanie Kleins intrång i det omedvetnas preverbala områden att falla till marken.

Språkets struktur ger oss en ledtråd till jagets funktion. Jaget kan antingen vara verbets subjekt eller dess bestämning. Det finns två slag av språk: i det ena säger man "Jag slår hunden" och i det andra "Det försiggår en misshandel av hunden som utförs av mig". Lägg dock märke till att vare sig han uppenbarar sig i satsen som verbets subjekt eller dess bestämning framställer sig den talande som ett objekt involverat i något slags förhållande, som antingen är kännande eller handlande.

Kan vi göra oss en bild av subjektets förhållande till verkligheten genom det som kommer till uttryck i sådana uttalanden från jagets sida?

Här, som annars, bestyrker psykoanalysen på det mest slående vis filosofernas spekulationer, i så måtto som att de har fastställt det existentiella förhållande som manifesteras i språket som ett förnekande.

Vad vi har kunnat iaktta är det huvudsakliga sätt på vilket en person uttrycker sig som jag; det är just detta – *Verneinung*, eller förnekande.

Vi har lärt oss att känna oss övertygade om att när någon säger "Det är inte så" är det därför att det är så; och när han säger "Jag menar inte" så menar han just det. Vi vet hur vi skall känna igen den underliggande fiendligheten i de flesta "altruistiska" yttranden, de homosexuella underströmmarna i svartsjukan, begärets styrka som göms bakom den påstådda avskyn inför incesten, vi har lagt märke till att manifest likgiltighet kan dölja ett latent starkt intresse. Även om vi i behandlingssituationen inte direkt konfronterar den rasande fiendlighet som tolkningar av det slaget framkallar är vi icke desto mindre övertygade om att våra undersökningar rättfärdigar filosofens epigram som säger att talet var givet åt människan för att dölja hennes tankar. Vår åsikt är att jagets väsentliga funktion liknar det systematiska misskännandet av verkligheten (*méconnaissance systématique de la réalité*) som franska analytiker åberopar på tal om psykoserna.

Jagets varje yttring består otvivelaktigt av lika delar goda föresatser och ond tro, och den gängse idealistiska protesten mot världens kaos avslöjar bara, i omvänd ordning, just det sätt på vilket den som har en roll att spela i den lyckas överleva. Detta är precis den illusion Hegel fördömde som "Hjärtats lag", vars sanning utan tvekan klargör problemet hos dagens revolutionär som i resultaten av sina handlingar inte känner igen sina egna ideal. Denna sanning är också uppenbar för den som i sina bästa år har sett så många trosbekännelser svikas, att han börjar tro att han deltagit i en generalrepetition för den Yttersta Domen.

Jag har i mina tidigare arbeten visat att paranoia kan förstås enbart i sådana termer; i en monografi har jag visat att i det studerade fallet var förföljarna identiska med jagidealets bilder.¹

Medan jag studerade den "paranoiska kunskapen" fick jag å andra sidan lov att se jagets paranoiska alieringsmekanism som en förutsättning för all mänsklig kunskap.

Det är i själva verket den tidigaste svartsjukan som skapar spelplatsen för det triangulära förhållandet mellan jaget, objektet och "någon annan". Här föreligger en kontrast mellan objektet för djurets behov, som är fångat i begärets kraftfält, och människans kunskapsobjekt.

Objektet för människans begär – och vi är inte de första att säga detta – är i allt väsentligt ett objekt som någon annan begär. På grund av den effekt som denna mellanhand ger upphov till kan ett objekt bli likvärdigt med ett annat, något som gör det möjligt att utväxla föremål mot varandra och jämföra dem. Denna process tenderar att förminska den särskilda betydelsen av ett specifikt objekt samtidigt som den synliggör förekomsten av otaliga objekt.

Genom denna process fås vi att uppfatta våra objekt som identifierbara jag, enhetliga, permanenta och substantiella; detta inbegriper ett drag av tröghet så att igenkännandet av objektet och av jaget självt måste underkastas ständiga omarbetningar i en ändlös dialektisk process.

Precis en sådan process ingick i den sokratiska dialogen: vare sig den handlade om vetenskap, politik eller kärlek lärde Sokrates Atens män att bli det de måste genom att utveckla sin uppmärksamhet på världen och sig själva genom "former" som ständigt definierades på nytt. Det enda hinder han mötte var njutningens lockelse.

För oss som ägnar oss åt vår tids människa, det vill säga en människa med oroligt samvete, är det i jaget vi möter denna tröghet och vi känner den som motstånd mot analysens dialektiska process. Patienten är trollbunden av sitt jag precis i den utsträckning som det ger upphov till hans nöd och avslöjar sin absurda funktion. Det är just denna omständighet som har förmått oss att utveckla en teknik som ersätter det fria associerandets besynnerliga omvägar med Dialogens ordning.

Men vad är då funktionen hos detta motstånd som tvingar oss att ta till så många tekniska försiktighetsmått?

Vad är innebörden av den aggressivitet som alltid är redo att ladda ur sig i samma stund som stabiliteten hos det paranoiska systemet av värföreställningar är hotat?

Har vi här inte att göra med en och samma fråga?

1. Jacques Lacan (1932): *De la psychose paranoïaque dans ses rapports avec la personnalité*. Paris: Seuil 1980. Ö.a.

I vårt försök att ge ett svar genom att gå lite djupare i teorin vägledades vi av beaktandet att om vi vunne en klarare förståelse av vår terapeutiska aktivitet skulle vi kanske också kunna utföra den med större effektivitet – på samma sätt som vi kanske kan avgränsa räckvidden hos de lagbundenheter vi eventuellt upptäcker med större precision ifall vi relaterar vår roll som analytiker till människosläktets historia.

Den teori som avses är en genetisk teori om jaget. En sådan teori kan betraktas som psykoanalytisk i den utsträckning den avhandlar subjektets förhållande till sin egen kropp i termer av dess identifikation med ett *imago*, vilket är det psykiska sambandet *par excellence*. Den föreställning vi har gjort oss rörande detta samband utifrån vårt analytiska arbete är i själva verket utgångspunkten för all sann och vetenskaplig psykologi.

Nu avser vi att behandla kroppsbilden. Om det hysteriska symptomet är ett sätt att uttrycka en konflikt mellan olika krafter så slås vi av den ovanliga effekt som detta "symboliska uttryck" har när det framkallar en känsellöshet med segmentell utbredning eller en muskelförlamning som är helt omöjlig att förklara med stöd av kända känselnerv eller muskelgrupper. Att kalla dessa symptom funktionella är bara ett sätt att tillstå vår brist på kunskap, för de följer mönstret hos en imaginär anatomi som har sina egna typiska former. Med andra ord visar sig den överraskande kroppsliga foglighet som är det yttre tecknet på denna imaginära anatomi endast inom vissa bestämda gränser. Jag vill betona att den imaginära anatomi som här avses samvarierar med de föreställningar (klara eller förvirrade) som råder i en viss kultur rörande kroppsfunctionerna. Allt sker som om kroppsbilden hade en självständig existens, och med det menar jag här oberoende av objektiva strukturer. Alla de fenomen vi diskuterar verkar uppvisa *gestaltens* lagar; det faktum att penis dominerar i forlandet av kroppsbilden är ett tecken på detta. Även om det skulle väcka anstöt hos förkämparna för den kvinnliga sexualitetens autonomi så är en sådan dominans ett faktum och därtill något som inte kan reduceras enbart till kulturell påverkan.

Vidare är denna bild selektivt sårbar utmed sina delningslinjer. De fantasier som blottlägger denna delning borde kanske samlas under

en rubrik i stil med "bilden av den fragmenterade kroppen" (*imago du corps morcelé*) som används nu för tiden bland franska analytiker. Typiska bilder av det slaget visar sig såväl i drömmar som i fantasier. De kan föreställa till exempel moderns kropp med en mosaikstruktur som i ett fönster med glasmålning. Oftast liknar det hela ett pussel, där de olika delarna av en mans eller ett djurs kropp ligger i oordning. Än mer belysande för vårt syfte är de malplacerade bilder där avstyckade lemmar arrangerats om till sällsamma troféer; bålar som skurits i skivor och stoppats med de mest osannolika fyllningar, märkliga bihang i bisarra ställningar, fördubblingar av penis, bilder av kloaken² återgiven som ett kirurgiskt sår som hos manliga patienter inte sällan ackompanjeras av graviditetsfantasier. Detta slags bilder verkar ha en särskild släktskap med medfödda missbildningar av alla möjliga slag. Jag fick en illustration av detta genom en dröm som en av mina patienter hade; hans jagutveckling hade blivit störd genom en förlossningsskada som hade medfört en förlamning i högra armen och i drömmen befann sig ändtarmen i bröstkorgen på platsen för de vänstra blodkärlen under nyckelbenet. (Hans analys fick honom att bestämma sig för att studera medicin.)

Det som slog mig allra först var i vilken fas av analysen som dessa bilder visade sig; de var alltid förbundna med klarläggandet av de tidigaste problemen hos patientens jag och med uppenbarandet av en latent hypokondrisk upptagenhet. Ofta är dessa helt överlagrade med de neurotiska formationer som under utvecklingens gång kompenserat för dem. Deras uppdykande förebådar en bestämd och mycket arkaisk fas i överföringen och det värde vi tillskrev dem när vi identifierade denna fas har alltid bekräftats av en åtföljande kraftig minskning av patientens djupaste motstånd.

Vi har betonat denna fenomenologiska detalj, utan att vara omedvetna om Schilders arbete rörande kroppsbildens funktion och hans anmärkningsvärda redogörelser för den utsträckning i vilken den bestämmer den rumsliga varseblivningen.³

Innebörden av det fenomen som kallas "fantomförmimmelser" är ännu långt ifrån uttömd. Den aspekt som synes mig särdeles förtjänt av uppmärksamhet är att upplevelser av det slaget

2. Freud har å propos små barns funderingar rörande sexualia beskrivit den så kallade "kloak-teorin", det vill säga uppfattningen att barn föds via anus (se Freud [1908]: "Über infantile Sexualtheorien." *Gesammelte Werke* VII). Det torde vara den fantasmatiska sammanblandningen mellan anus och vagina som så uppstår som här åsyftas. Ö.a.

3. Se Paul Schilder (1935): *The Image and Appearance of the Human Body*. New York: Int. Universities Press 1950. Ö.a.

i grunden är relaterade till förlängningen av en smärta som inte längre kan förklaras med lokal retning; det är som om man fick en skymt av människans existentiella förbindelse med sin kroppsbild i detta förhållande till ett så narcissistiskt objekt som frånvaron av en extremitet.

Effekterna av en leukotomi [överskärning av bana i hjärnan] på den hittills svårbehandlade smärta som följer av vissa cancerformer och det märkliga faktum att smärtan under sådana omständigheter framhårdar även när de subjektiva plågoelementen lyfts bort får oss att tro att hjärnbarken fungerar som en spegel och att den är platsen för bildernas samordning i det libidinösa förhållande som antyds i teorin om narcissismen.

Så långt är allt väl. Vi har emellertid lämnat frågan rörande imagots beskaffenhet därhän. Fakta kräver dock att man postulerar en viss skapande kraft hos organismen. Vi psykoanalytiker återinför här en tanke som förkastats av den experimentella vetenskapen, det vill säga Aristoteles föreställning om *morphe*. I relationernas sfär, i den utsträckning den berör individens historia, uppfattar vi enbart de bilder som förlagts, utåt och den platonska svårigheten att inse deras innebörd kräver nu en lösning.

I sinom tid kommer biologerna att tvingas följa oss i dessa marker, och identifikationsbegreppet, som vi arbetat fram empiriskt, är den enda nyckeln till innebörden av de fakta de hittills stött på.

I det sammanhanget kan det vara lustigt att observera deras svårigheter när de ombads förklara sådana data som insamlats av Harrison i *Proceedings of the Royal Society*, 1939. Dessa data visade att honduvans sexuella mognad är så helt beroende av att hon får se en medlem av sin egen art, hane eller hona, att medan fågelns mognad kan skjutas upp i all oändlighet ifall en sådan perception uteblir så är å andra sidan blotta åsynen av dess egen spegelbild tillräcklig för att den skall mogna nästan lika snabbt som om den sett en verklig duva.

På samma sätt har vi betonat betydelsen av de fakta som beskrivits av Chauvin i *Bulletin de la Société entomologique de France* rörande vandringsgräshoppan, *Schistocerca*. Två utvecklingsvägar står öppna för gräshoppan, vars beteende och påföljande historia är helt skilda.

Det finns de som uppträder ensamma och de som lever i flock; den senare tenderar att samlas i vad som kallas "svärmar". Frågan rörande huruvida den kommer att utvecklas till den ena eller den andra av dessa typer står öppen ända till den andra eller tredje så kallade larvperioden (intervallerna mellan skinnömsningarna). Det enda nödvändiga och tillräckliga villkor är att den uppfattar något vars form och rörelser är tillräckligt lika dem hos någon av dess egen art, eftersom blotta åsynen av en medlem av den snarlika *Locusta*-arten (i sig inte flockbildande) är nog, medan umgänge med en *Gryllus* (syrsa) inte är till någon nytta. (Detta kunde givetvis inte fastställas utan en serie både positiva och negativa kontrollexperiment ägnade att utesluta inverkan av insektens hörsel- och luktapparat och så vidare, givetvis även av det gåtfulla organ i bakbenen som upptäcktes av Brunner von Wattenwyll.)

Utvecklingen av två helt olika fenotyper vad avser storlek, färg och form, vilka även skiljer sig när det gäller sådana instinktuella karakteristika som glupskhet, bestäms helt av detta igenkänningsfenomen. Chauvin, som helt enkelt är tvungen att tillstå dess fakticitet, gör icke desto mindre detta motvilligt och uppvisar det slag av intellektuell skygghet som bland experimenter betraktas som borgen för objektivitet.

Inom medicinen åskådliggörs denna skygghet med den allmänna föreställningen att ett faktum, ett naket faktum, är mer värt än varje teori, och skyggheten förstärks av den mindervärdes känsla varje läkare känner när han jämför sina egna metoder med de mer exakta vetenskapernas.

Enligt vår uppfattning jämnar emellertid nya teorier marken för nya vetenskapliga upptäckter, eftersom sådana teorier inte bara hjälper en att bättre förstå fakta, utan gör det möjligt för dem att alls låta sig observeras. Det blir då mindre troligt att man, mer eller mindre godtyckligt, tvingar fakta att stämma överens med den omfattade doktrinen och sorterar in dem i ett fack.

Åtskilliga fakta av det slaget har nu uppmärksammas av biologerna, men man väntar alltså jämt på den intellektuella revolution som krävs för att de till fullo skall förstås. Dessa biologiska data var fortfarande okända när jag vid kon-

gressen i Mariebad 1936 införde begreppet "spegelstadiet" som ett av stegen i barnets utveckling.

Jag återkom till detta motiv för två år sedan vid kongressen i Zürich. Endast en sammanfattning (på engelska) av mitt föredrag publicerades i kongressprotokollen. Texten i sin helhet publicerades i *Revue française de psychanalyse*.⁴

Den teori jag lade fram, som jag för länge sedan hade presenterat för franska psykologer, behandlar ett fenomen som jag tillskriver ett dubbelt värde. För det första har det en historisk betydelse då det markerar en avgörande vändpunkt i barnets mentala utveckling. För det andra är det ett typiskt exempel på en grundläggande libidinöst förhållande till kroppsbilden. Av dessa två skäl påvisar fenomenet tydligt hur individen träder in i ett stadium där den allra tidigaste jagbildningen kan observeras.

Observationen består helt enkelt i det jublande intresse som ett barn över åtta månader visar vid åsynen av sin egen spegelbild. Detta intresse blir synligt i lekar där barnet tycks befinna sig i ändlös extas när det ser hur dess rörelser i spegeln motsvarar dess egna rörelser. Leken avslutas med försök att undersöka de föremål som syns i spegeln och de närbelägna föremål som de återspeglar.

För en filosof är det rena fantasispel som visas i sådant avsiktligt lekande med en illusion fullt av innebörder, desto mer så emedan barnets inställning är just motsatt djurens. Chimpansen, i synnerhet, är vid samma ålder förvisso förmögen att avslöja illusionen, eftersom man kan se hur han prövar dess realitet med slumpmässigt valda metoder som avslöjar en intelligens som om den inte rentav är bättre än barnets vid samma ålder åtminstone motsvarar den. Men när djuret upprepade gånger blivit besviket över att försöka få fatt i något som inte är där tappar det allt intresse för saken. Det vore förstås paradoxalt att dra slutsatsen att av de två är djuret bättre verklighetsanpassat!

Vi noterar att spegelbilden är omkastad och i detta kan vi se åtminstone den metaforiska framställningen av den strukturella omkastning vi har påvisat hos jaget som individens psykiska realitet. Men, om vi bortser från metaforerna, så har faktiska spegelomkastningar ofta påpekats när det gäller dubbelgångarfenomenet.

(Vikten av detta fenomen vid självmord påvisades av Otto Rank.) Dessutom finner vi alltid samma slags omkastning – om vi håller utkik efter den – i sådana drömbilder som framställer patientens jag i dess karakteristiska roll; det vill säga dominerad av den narcissistiska konflikten. Så till den grad förhåller det sig så, att man gott kan betrakta denna spegelomkastning som en förutsättning för en tolkning av det slaget.

Men andra karakteristika erbjuder en djupare förståelse av sambandet mellan bilden och jagbildningen. För att få grepp om dem måste vi å ena sidan sätta den omkastade bilden i samband med utvecklingen av kroppsbildens successiva former, och å den andra måste vi försöka korrelera de bilder, vars dialektiska samband visas upp för oss i vår behandlingserfarenhet, med organismens utveckling och etablerandet av dess relationer till sin medmänniska.

Sakens kärnpunkt är denna: Barnets beteende framför spegeln tycks oss mer omedelbart begripligt än dess reaktioner under sådana lekar då det förefaller avvänja sig från objektet och vars innebörd Freud i en blick av intuitiv snille beskrev för oss i *Bortom lustprincipen*. Nu är barnets beteende framför spegeln så slående att det faktiskt är oförglömligt, till och med för en helt oupplyst observatör, och det gör så mycket mer intryck på en när man inser att detta beteende inträffar antingen hos ett litet barn hållet i någons armar eller som håller sig upprätt med hjälp av en anordning som hjälper det att lära sig gå utan risk att slå sig. Dess glädje beror på den imaginära triumfen i att föregripa ett mått av muskelkoordination som det ännu inte uppnått i verkligheten.

Det går inte att underskatta det affektiva värde som den gestaltande åsynen av kroppsbilden i sin helhet kan anta om man betänker det faktum att den uppenbarar sig mot en bakgrund av organisk oordning och disharmoni som i sin tur antyder att man borde leta efter ett ursprung till föreställningen om "den fragmenterade kroppen" (*corps morcelé*).

Fysiologin erbjuder här en ledtråd. Människodjuret kan betraktas som för tidigt fött. Det faktum att pyramidbanorna inte är myeliniserade vid födseln är bevis nog för histologen, medan en rad posturala reaktioner och reflexer räcker för neurologen. Också embryologen

4. Jacques Lacan (1949):
Spegelstadiet som utformare
av jagets funktion sådan den
visar sig för oss i den
psykoanalytiska erfarenheten.
I: Lacan (1989): *Écrits*.
Spegelstadiet och andra
skrifter i urval av Irène
Mathis. Stockholm:
Natur & Kultur 1989. Ö.a.

uppfattar i denna "Fetalisation", för att använda Bolks term,⁵ av det mänskliga nervsystemet den mekanism som ansvarar för människans överlägsenhet i förhållande till andra djur – nämligen hjärnvindlingarna och utvidgningen av storhjärnan.

Avsaknaden av sensorisk och motorisk koordinering hindrar inte det nyfödda barnet från att låta sig fångas av människoansiktet nästan i samma ögonblick som det öppnar sina ögon för världen, eller från att på det tydligaste visa att bland alla människor i sin omgivning urskiljer det sin mor.

Den upprättstående ställningens stabilitet, resningens prestige och statyers förmåga att imponera bestämmer utformningen av den identifikation i vilken jaget finner sina utgångspunkter och sätter för alltid sitt märke på det.

Anna Freud har räknat upp, analyserat och en gång för alla fastställt de mekanismer genom vilka jagets funktioner tar form i psyket. Det är värt att notera att det är just dessa mekanismer som styr de tvångsneurotiska symptomens ekonomi. Vad de har gemensamt är ett drag av isolering och betoningen av prestation; till följd av detta stöter man ofta på drömmar där drömmarens jag framställs som ett stadion eller något annat inhägnat utrymme ägnat åt kampen om prestige.

Här ser vi jaget i dess fundamentala motstånd mot vardandets svärfångade förlopp och begärets variationer. Denna illusion av enhet, inom vilken en människa alltid ser fram emot möjligheten att uppnå herravälde över sig själv, inbegriper den ständiga faran av att halka tillbaka igen till det kaos utifrån vilket hon begynte; den hänger över en avgrund av svindlande samtycke där man möjligen kan se ångestens själva väsen.

Och det är inte nog med det. Det avstånd som skiljer människan från naturen bestämmer hennes brist på förhållande till naturen och alstrar hennes narcissistiska sköld med dess pärlemorskimrande yta på vilken den värld är avbildad som hon för evigt är avskuren från; men samma struktur är den plats där hennes omgivning inympats på henne, det vill säga kretsen av medmänniskor.

I de utmärkta skildringar av barn som observatörerna i Chicago bestått med kan man uppskatta kroppsbildens roll i de olika sätt på vilka

barn identifierar sig med sin medmänniska. Man ser hur de antar olika hållningar, som till exempel herre och slav eller skådespelare och publik. Utvecklingen av detta normala fenomen förtjänar att beskrivas med en term som används av franska psykiatrer i diskussionen om paranoia, nämligen "transitivism". Denna transitivism binder samman attack och motattack till en absolut ekvivalent; subjektet är här i det tillstånd av tvetydighet som föregår sanningen i så måtto som hans jag faktiskt fjärmats från sig själv i den andra personen.

Det bör tilläggas att för att sådana formande lekar skall få full effekt bör åldersskillnaden mellan barnen ifråga ligga under ett visst tröskelvärde för vilket endast psykoanalysen kan fastställa det optimala intervallet. Det intervall som bäst förefaller underlätta för identifikationen kan under kritiska faser av drifternas samordning givetvis framkalla värsta tänkbara resultat.

Det har måhända inte nog betonats att ibland kan en pojkes homosexuella utveckling sättas i samband med imagot av en äldre syster; det är som om han fångas av hennes överlägsna utveckling. Effekten är proportionell mot den tidrymd under vilken detta intervall uppnår sin rätta balans.

I normala fall löses dessa situationer upp genom ett slags paranoisk konflikt under vars gång, som jag redan visat, jaget byggs upp genom motsättning.

Men libidon avslöjar sin innebörd när den tas upp i den narcissistiska identifikationen. Dess karakteristiska dimension är aggressiviteten.

Vi får absolut inte låta oss vilseledas av ordlikheter och tro, som så ofta sker, att ordet "aggressivitet" inte uttrycker något annat än förmågan till aggression.

När vi går tillbaka till den konkreta funktion som betecknas av dessa ord är det tydligt hur "aggressivitet" och "aggression" är betydligt mer komplementära än ömsesidigt inneslutande termer, och liksom "adaptabilitet" och "adaptation" kan de utgöra ett motsatspar.

Den aggressivitet som är inblandad i jagets grundläggande relation till andra människor grundar sig sannerligen inte på det enkla förhållande som impliceras av formeln "stora fiskar äter små fiskar" utan på den intrapsykiska spänning vi anar i asketens varning när han

5. Det tyske biologen L. Bolks term Fetalisation betecknar bevarandet hos den vuxne individen av kroppsliga egenskaper som vid något tidigare evolutivt utvecklingsstadium i själva verket tillhört det lilla barnet. Ö.a.

säger att "ett slag mot din fiende är ett slag mot dig själv".

Detta är sant i alla de former av den process av förnekande vars dolda mekanism Freud analyserade med sådan briljans. I följden "han älskar mig. Jag hatar honom. Han är inte den jag älskar" avslöjas den homosexuella karaktären hos det underliggande "jag älskar honom". Den libidinösa spänning som binder subjektet vid att oupphörligen söka en illusorisk enhet som ofelbart lockar honom bort från sig själv är helt klart relaterad till den övergivenhetens vända som är människans särskilda och tragiska öde. Här ser vi hur Freud leddes mot sin aparta föreställning om en dödsdrift.

Tecknen på den bestående skada som denna negativa libido orsakar kan avläsas i ansiktet på det lilla barn som slits itu av de svartsjuke kval vari Augustinus såg den ursprungliga ondskan. "Jag har själv erfarenhet av en svartsjuk liten parvel. Tala kunde han ännu inte, men han glodde blek och med hatfulla blickar på sin dibroder"⁶ (... *nondum loquebatur, et intuebatur pallidus amaro aspectu conlactaneum suum*).

Dessutom leder hela utvecklingen av medvetandet mot Hegels återupptäckt av antinomien som utgångspunkt för jaget. Så som saken uttrycks i Hegels välkända doktrin kan den konflikt som uppstår ur den samtidiga närvaron av två medvetanden endast lösas genom det enas utplånande.

När allt kommer omkring är det genom vår erfarenhet av det lidande vi lindrar i analysen som vi leds in på metafysikens område.

Dessa reflektioner över jagets funktioner borde framför allt annat inge modet att än en gång granska vissa uppfattningar som vi ibland kanske godtagit på ett okritiskt vis, till exempel tanken att det är psykologiskt fördelaktigt att ha ett starkt jag.

I själva verket förefaller de klassiska neuroserna alltid vara biprodukter av ett starkt jag, och krigets omfattande prövningar visade oss att av alla människor har neurotikerna de bästa försvaren. Neuroser som uppvisar misslyckanden, karaktärsproblem och självbesträffningar ökar uppenbarligen i omfattning och tar plats bland de oerhörda intrång jaget gör på personligheten i sin helhet.

Förvisso kan en naturlig anpassningsprocess inte ensam avgöra utgången av detta drama.

Föreställningen om självuppoffrandet, av den franska skolan beskrivet som *oblativité*, som det normala utloppet för det psyke som befriats genom analysen tycks oss som en barnslig och grov förenkling.

Ty i vår praktik konfronteras vi varje dag med de förödande följderna av äktenskap som baserats på det slaget av självuppoffring, åtaganden man dragit på sig i en anda av narcissistisk illusion som skämmer varje försök att ta ansvar för andra människor.

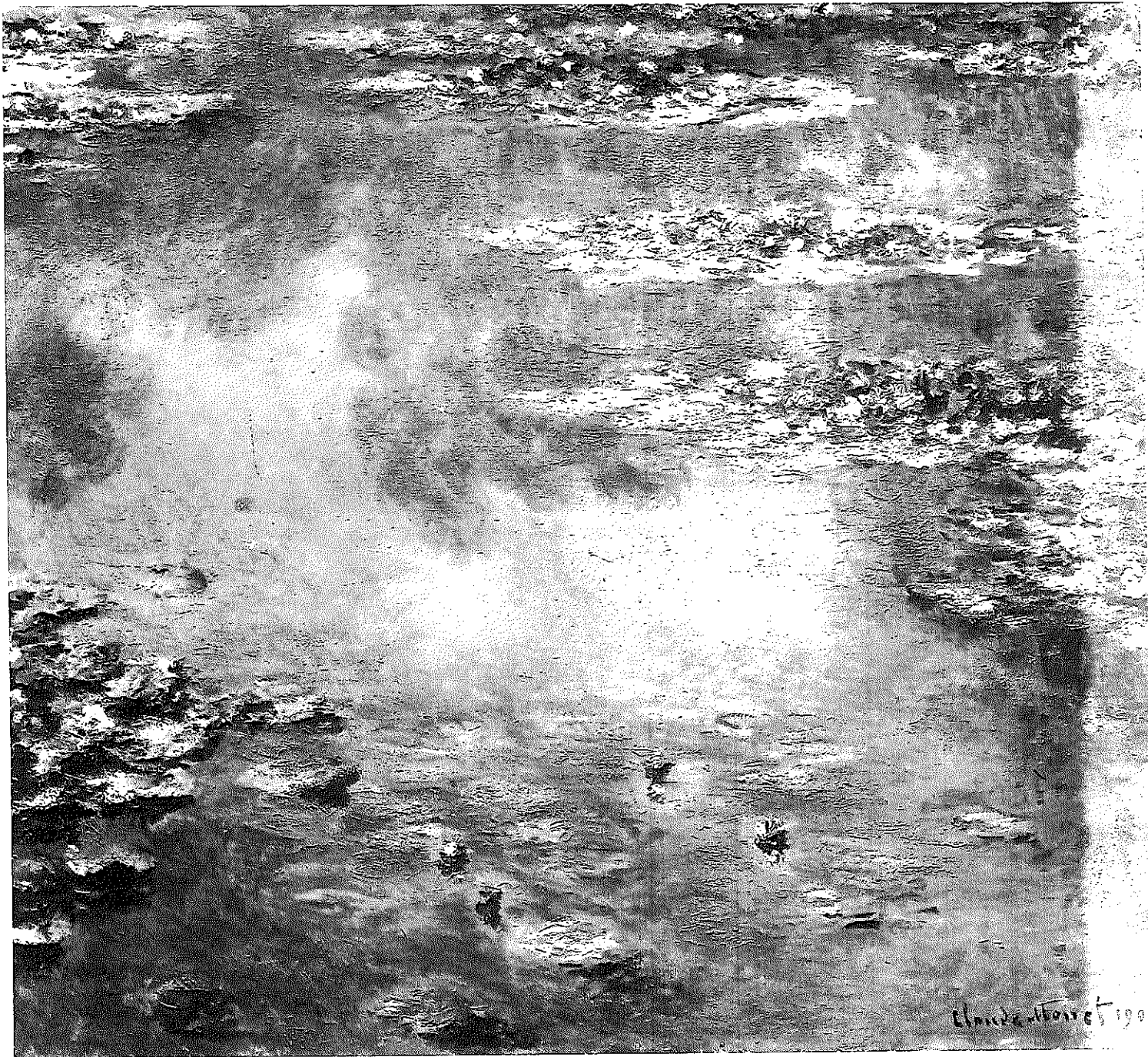
Här måste vi beröra de problem som hör till vår historiska utveckling och på vilka både det psykologiska dödläget hos den samtida människans jag och det fortskridande förfallet i mäns och kvinnors relationer i vårt samhälle beror.

Vi vill inte komplicera frågeställningen genom att avvika alltför långt från vårt huvudämne och inskränker oss därför till att nämna vad den jämförande antropologin lärt oss rörande funktionen hos andra kulturers "kroppstekniker" som sociologen Mauss har föreslagit att man borde ägna ett närmare studium. Dessa kroppstekniker finner man överallt; man kan se hur de upprätthåller såväl individens transtillstånd som gruppens ceremonier, de är verk samma i rituella gyckelspel och initiationsprövningar. Riter av det slaget är som ett mysterium för oss nu; vi förundras över hur manifestationer som hos oss skulle betraktas som patologiska i andra kulturer kan ha en social funktion genom att befrämja psykisk stabilitet. Av detta drar vi slutsatsen att dessa tekniker hjälper individen att ta sig igenom kritiska utvecklingsfaser som för våra patienter visar sig vara ett hinder.

Det kan mycket väl vara så att oedipuskomplexet, psykoanalysens hörnsten som spelar en så väsentlig roll för den normala psykosexuella utvecklingen, i vår kultur motsvarar rudimentära lämningar efter de relationer med vars hjälp tidigare samhällen genom århundradena kunnat säkerställa det psykologiska ömsesidiga beroende som är så viktigt för att deras medlemmar skall bli lyckliga.

Det fornamade inflytande som vi lärt oss spåra i de allra första försöken att underkasta kroppsuppbyggnaderna någon som helst kontroll gör det möjligt för oss att tillämpa detta kriterium på studiet av primitiva samhällen; men det fak-

6. Svenskan från Augustinus: *Bekännelser*. Övers. Bengt Ellenberger. Skellefteå: Artos Bokförlag 1990. Ö.a.

Claude Monet, *Näckrosor, vattenlandskap*, 1906, (90x100) Samling Durand-Ruel, Paris

tum att man i dessa samhällen knappast finner några av de störningar som uppmärksammat oss på betydelsen av tidig drillning borde göra oss försiktiga med att reservationslöst godta idéer som till exempel Kardinens "grundläggande personlighetsstruktur".

Både de sjukdomar vi försöker lindra och de samhällseliga funktioner man kräver att vi som terapeuter skall ta på oss tycks tyda på att en ny människotyp håller på att träda fram: *Homo psychologicus*, produkt av vårt industriella tidevarv. Förhållandet mellan denna *Homo psychologicus* och de maskiner han använder sig av är slående, inte minst när det gäller bilen. Man får intryck av att hans förhållande till denna maskin är så intimt att det faktiskt är som om de båda vore förenade – bilens mekaniska brister och motorstopp motsvarar inte sällan hans neurotiska symptom. Dess känslomässiga betydelse kommer av det faktum att den förlägger hans jags skyddande skal till yttervärlden, liksom även hans misslyckade manlighet.

Detta förhållande mellan människa och ma-

skin kommer att regleras med hjälp av både psykologiska och psykotekniska medel, något som med stigande angelägenhetsgrad kommer att bli alltmer oungänsligt för samhällsorganisationen.

Om, i motsats till dessa psykotekniska procedurer, den psykoanalytiska dialogen gör det möjligt för oss att återupprätta ett mer humant förhållande, bestäms då inte formen för denna dialog av ett dödläge, det vill säga av jagets motstånd?

Är inte denna dialog rentav av det slaget att den som vet med sin teknik tillstår att han kan befria sin patient från ovetenhetens bojar genom att överlåta allt prat åt honom?

ÖVERSÄTTNING *Jurgen Reeder*

Originalens titel: "Some reflections on the ego". Föredrag hållet vid British Psycho-Analytic Society den 2 maj 1951; texten ursprungligen publicerad 1953 i *International Journal of Psycho-Analysis* 34:11-17.

Publié avec l'autorisation gracieuse de J.A. Miller, responsable du droit literal de l'oeuvre de Jacques Lacan.